

6. INTERNATIONAL ANTALYA SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATIVE STUDIES CONGRESS

DECEMBER 2-4, 2023 / ANTALYA, TÜRKIYE

EDITOR

IRINA-ANA DROBOT

ISBN: 978-1-955094-71-9

CONGRESS BOOK

6. Uluslararası Antalya Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi alışmalar Kongresi

December 2-4, 2023 / Antalya, Turkiye

EDITOR

IRINA-ANA DROBOT

Copyright © Liberty

15.12.2023

by Liberty Academic Publishers

New York, USA

ALL RIGHTS RESERVED NO PART OF THIS BOOK MAY BE REPRODUCED IN ANY
FORM, BY PHOTOCOPYING OR BY ANY ELECTRONIC OR MECHANICAL MEANS,
INCLUDING INFORMATION STORAGE OR RETRIEVAL SYSTEMS, WITHOUT
PERMISSION IN WRITING FROM BOTH THE COPYRIGHT OWNER AND THE
PUBLISHER OF THIS BOOK.

© Liberty Academic Publishers 2023

The digital PDF version of this title is available Open Access and distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits adaptation, alteration, reproduction and distribution for noncommercial use, without further permission provided the original work is attributed. The derivative works do not need to be licensed on the same terms.

ISBN: 978-1-955094-71-9

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

**6. INTERNATIONAL ANTALYA SCIENTIFIC RESEARCH AND
INNOVATIVE STUDIES CONGRESS**

DATE AND PLACE

December 2-4, 2023 / Antalya, Turkiye

ORGANIZATION

IKSAD INSTITUTE

EDITOR

IRINA-ANA DROBOT

PARTICIPANTS' COUNTRIES (22 countries)

**TÜRKİYE, ALGERIA, CYPRUS, AZERBAIJAN, MOROCCO, SAUDI ARABIA,
PAKISTAN, IRAQ, ALBANIA, NIGERIA, ROMANIA, INDIA, UKRAINE, MALAYSIA,
HUNGARY, RUSSIA, CHINA, INDONESIA, KAZAKHSTAN, BENIN, SOUTH AFRICA,
BULGARIA**

Total Accepted Article: 221

Total Rejected Papers: 62

Accepted Article (Türkiye): 99

Accepted Article (Other Countries): 122

ISBN: 978-1-955094-71-9

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Mykola VASKIV

Borys Grinchenko Kyiv University

Prof. Dr. Mohammad Mehdi Rashidi

University of Electronic Science and Technology of China

Assoc. Prof. Dr. Betul APAYDIN YILDIRIM

Ataturk University

Assoc. Prof. Dr. Nermin Kişi

Zonguldak Bülent Ecevit University

Dr. Ethem İlhan şAHİN

Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University

Dr. Serkan GÜN

Siirt University

Dr. Cavit POLAT

Iğdir University

Dr. Hüseyin ERİş

Harran University

Dr. Elvan CAFAROV

Azerbaijan State Pedagogy University

Dr. Viola MAKHZOUM

Islamic University of Lebanon

Dr. Bashir Ali SALEH

Al-Jabal Al-Gharbi University, Libya

SCIENTIFIC AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hacer HUSEYONA

Azerbaijan Pedagogy University

Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER

Bandırma Onyedli Eylul University

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Tekirdağ Namık Kemal University

Prof. Dr. Necati DEMİR

Gazi University

Assoc. Prof. Dr. Güray ALPAR

Strategic Thinking Institute

Assoc. Prof. Dr. Özlem ÜLGER

Batman University

Assoc. Dr. Nazife ASLAN

Ankara Hacı Bayram Veli University

Assoc. Prof. Dr. Hatice Burçin Şolt

Zonguldak Bülent Ecevit University

Assoc. Dr. Froilan Mobo

Philippine Merchant Marine Academy

Assoc. Prof. Dr. Fatih YILDIRIM

Atatürk University

Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL

Atatürk University

Assoc. Prof. Ayşegül TÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli University

Assoc. Prof. Fatime Gül KOÇSOY
Fırat University

Assoc. Prof. Dr. Nermin Kişi
Zonguldak Bülent Ecevit University

Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ
Atatürk University

Asst. Prof. Dr. Fatma HASTAOGLU
Sivas Cumhuriyet University

Dr. Cavit POLAT
İğdir University

Dr. Damezhan SADYKOVA
Kazakh Girls State Pedagogical University

Dr. Mariam S. OLSSON
Labanise University

Dr. Muntazir MEHDI
National University of Modern Languages

Dr. WU Yicheng
Minzu University

Dr. Ethem İlhan ŞAHİN
Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University

Dr. Serkan GÜN
Siirt University

Dr. Mohammed Shoaib KHAN
Pak Turk Maarif School

Dr. Mehmet Emin KALGI
Ardaha University

IDIOMS OF “TOSSING THE HAT IN THE AIR” AND “THROWING THE HAT ON THE FLOOR” IN OTTOMAN POETRY

Assoc. Prof. Hasan Kaya
Tekirdağ Namık Kemal University

ABSTRACT

Ottoman Poems involve a variety of professionally used Turkish idioms. It can be said that there are many idioms about a specific type of hat named ‘kūlah’ in the Ottoman Empire. This pointed hat was generally worn by men and was made of felt. It is known that this hat, which had many variations, represented the profession, position and worldview of the person wearing it. In other words, every profession or dervish convent used to have a specific type of kūlah. There are many types of use in Turkish language about kūlah, which is an important element of material culture. Some of them have still been used today while some of them are forgotten. The idiom “Tossing the hat in the air” is partially known and placed in idioms dictionaries in today’s Türkiye. The idiom “Throwing the hat on the floor” on the other hand, is not placed in idioms dictionaries. It can be said that both idioms are commonly used in Ottoman Poems. The idiom “Tossing the hat in the air” is also used as “Tossing the hat in the sky (tossing the hat up in the air)”, “Tossing the hat up to the ninth heaven”, “Throwing the hat in the air”. The idiom “Throwing the hat on the floor” is also used as “Throwing the hat down”, “Throwing the hat on the ground”. The idiom structure “Tossing the hat in the air” means “becoming very happy, content” while the idiom structure “Throwing the hat on the floor” means “becoming very sad”. This paper focuses on the examples and aspects of idiomatic meanings of these two idioms. It is thus aimed at presenting the richness of Turkish language in terms of idioms and how Ottoman poetry benefited from this richness.

Key Words: Classical Turkish Poetry, Idiom, Tossing the hat in the air, Throwing the hat on the floor.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı şairleri sosyal hayatın pek çok unsurunu şiirlerinde işlemiştir. Maddi kültürde yer bulan giyim kuşamın unsurları da divan şairlerinin sıklıkla işlediği konulardan olmuştur. Eski toplumda erkeklerin genellikle çeşitli başlıklar giydiği bilinir. Bunlardan biri kūlahtır.

Kūlah, daha çok erkeklerin giydiği keçeden imal edilen ucu sivri başlıktır (Öztoprak, 2010: 142; Parlatır, 1998: II/1434). Kūlah şeklinde de kullanılan bu başlığın pek çok çeşidi vardır. Arnavut kūlahı, Bektaşî kūlahı, dede kūlahı, keçe kūlah, kızıl kūlah, Mevlevî kūlahı, şeb kūlah, Tatar kūlahı, zerd kūlah, zerrin kūlah vb. bunlardandır (Öztoprak, 2010: 142; Pakalın, 1993: II/339). Türlü çeşitleri yüzyıllar boyunca erkekler ve askerler ile her tabakadan halk tarafından giyilmiştir. Kūlahı kavuktan ayıran husus dikişsiz tek parça keçeden yapılmış olmasıdır. Kūlah dendiğinde keçeden bir serpuş akla gelirken buna rağmen keçe (nemed) kūlah tabiri de kullanılmıştır. Mevlevî kūlahı (sikke) dışında kūlahın tepesi sivridir. Kūlah hem sarık sarılmadan dal kūlah şeklinde hem de sarık sarılarak giyilirdi (Koçu, 1969: 162).

Eski Toplumda Külah

Külahın eski toplum hayatında önemli bir yeri vardı. Külah; makam, mevki sembolü olmasının yanında kiŐinin inanışına, mensup olduğu tekkeye dair de bilgiler verir. Yine pek çok başlık için külah tabirinin kullanıldığı, sultan tacına da külah dendiği, k lahlara ta  da dendiği örneklerden anlaşılmaktadır (Kaya, 2023: 551). Bunun yanında keçeden yapılmasa da başa giyilen pek çok türde başlık için külah tabirinin kullanılabildiğini de söylemek mümkündür.

Eski toplumda destar ve külah gibi baŐlıkların üzerine sarılan sarığa mektup, k Ğıt, misvak benzeri Őeyler konulabilmekteydi ( ztoprak, 2000: 165). Klasik Őiirimizde bunun örneklerini görmek mümkündür. Celil 'nin ( . 1569) *Husrev   Ő rin* mesnevisinden alınan aşağıdaki beyitte Hüsrev'in, kendisine CemŐit'ten yadig r kalan mücevher bir y z Ğu k lahından çıkardığı anlatılmıştır ki bu husus y z Ğun k lahta taŐındıĐını göstermektedir:

 ıkardı bir g her h tem k lehden

Ki kalmıŐ Husrev'e CemŐid-i Őehden

Celil  (Kazan Nas: 118)

Meyhanede parası olmayan kiŐinin ödeyemediği i ki parası için meyhaneye rehin olarak eŐya bıraktığı bilinir. Ged yi'ye ait aşağıdaki örnekte lale kiŐileŐtirilmiŐ ve dünyanın elinden bir yudum Őarap içmiŐ, iflas etmiş bir rint olarak külahını Őarap karşılığı vermiştir:

Dehr elinden bir i im b de ki i di l le

Rind-i müflis gibi  hir m le virdi külehi

Ged yi (Gıynaş: 2684)

Ok lukta çeşitli hedeflerin kullanıldığı bilinir. Ok uların kullandığı puta adı verilen hedeflerin dışında yerine ve mevsimine göre içi sap, saman, talaŐ doldurulmuŐ torbalardan kabağa, ŐiŐelerden taŐlara kadar pek çok Őeyi okçular talimlerinde hedef olarak kullanmıŐlardır (Yücel, 1999: 37). L mi 'ye ( . 1532) ait aşağıdaki beyitte külahın da ok lukta hedef olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şentürk, 2017: II/476). Gönül çocuğu, sevgilinin yay kaŐları bakıŐ oklarına daha elini götürmeden önüne niŐan olarak külahını koymuŐtur. Bu beyitten çocukların da külah giydiği anlaşılmaktadır. Şair "*Senin yay kaŐın bakıŐlarının okuna daha elini götürmeden gönül çocuğu o okun önüne hedef olarak külahını koydu.*" demiştir:

Y  kaŐun gamzeler n t rine sunmadın elin

Tıfl-ı dil dikdi niŐ n i  n önünde külehi

L mi  (Burmaoğlu, 1983: 340)

Rev ni'nin ( . 1523/24) "*Gökyüzünde hilal göründü sanmayın; yeni ay, külahını feleğin okuna hedef olarak dikti.*" dediği aşağıdaki beytinde gökyüzünde görünen hilali, felek okuna dikilmiŐ külah hedefi olarak hayal etmiştir:

Sanmanuz c nib-i gerd nda hil l oldu 'ay n

M h-ı nev çarh okına dikdi k l hını niŐ n

Rev ni (Avşar: 81)

Ahmed Paşa (ö. 1496/97) “*Halk meydanda külah dikse gönül ulağı seğırtip o yay kaşlı okuna hedef yapsın diye külahın yerine başını diker.*” diyerek külahın okçulukta hedef olarak kullanıldığına temas etmiştir:

Halk meydânda küleh dikse segirdüp peyk-i dil

Ser diker kim ol kemân-ebri nişân-ı tîr ide

Ahmed Paşa (Tarlan, 1966: 307)

Başta giyilen başlıklar giyeni güneşten korumaya yarar. Güneşin açısı değiştiğinde baştaki başlığın açısı da gölge elde etmek için devrilir, yerine göre kıvrılır. Necâti Bey’e (ö. 1509) ait aşağıdaki örnekte şair, güneş olarak tasavvuf ettiği sevgiliye karşı gülün külahını kıvrmasını/devirmesini büyüklük taslamak şeklinde anlamaması gerektiğini telkin etmiştir. Çünkü güneşe karşı herkes külahını kıvrırır/devirir, demiştir. Külah devirmek zamanla bir büyüklük taslama ve kabadayılık göstergesi sayılmıştır:

Tekebbür anlama gül keç-küleğ görünse sana

Ki her kişi kec ider âfitâba karşı külâh

Necâti (Tarlan, 1997: 464)

Klasik Türk edebiyatı şairleri külahla ilgili her türlü maddi kültür unsuruna hayallerinde yer vermiştir. Gülşenî (ö. 1483’ten sonra), lalenin boynu bükük duruşunu külahını eline almış, özür dileyen bir insan gibi düşünmüştür. Bu özre sebep de gül yüzlü sevgiliye benzeme iddiasında bulunmasıdır. Şairin laleyi seçmesinin sebebi lalenin doğal görünüşü sebebiyledir:

Bu cürm çünkü gül yüzine benzerem dimiş

Lâle külâhın aldı ele k’ola ‘özü-hâh

Gülşenî-i Saruhanî (Kulat, 2010: 255)

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Külahla İlgili Deyimler

Külahla ilgili pek çok deyim olmakla birlikte bildiri sınırlarını aşmamak için bu çalışmada bunlardan birbirine zıt anlamlı ve insan davranışını betimleyen iki deyim üzerinde durulmuştur. Bunlar “külahını havaya atmak” ve “külahını yere vurmak” deyimleridir.

KÜLAHINI HAVAYA ATMAK DEYİMİ

“Külahını havaya atmak” deyiminin deyim sözlüklerinde “külahını havaya fırlatmak”, “külahını göğe atmak”, “külahını göğe fırlatmak” ve “fesini havaya atmak” şekillerinde de yer aldığı görülmektedir. Klasik Türk edebiyatında bu deyim “külahını göğe atmak (külahını göklere atmak, külahını gökyüzüne atmak, külahını âsumâna atmak)”, “külahını arşa atmak”, “külahını göğe ırgürmek”, “külahı göğe değmek”, “külahını göğe değdirmek” ve “külahı feleğe erişmek” gibi şekilleri de kullanılmıştır.

Kaynaklarda bu deyim için “mutluluktan havalara uçmak, çok sevinmek” karşılıkları verilmiştir (Aksoy, 1988: II/950; Parlatır, 2008: II/612; Püsküllüoğlu, 2006: 581; Saraçbaşı,

2010: II/834; Tanyeri, 1999: 190). Tespit edebildiğimiz örneklerde bu anlamların yanında deyim “aşırı gururlanmak” anlamında da kullanıldığı görülmüştür.

Deyimin gerçek anlamı sevinç verecek bir haber alınca fes, şapka gibi serpuşu baştan çıkarıp havaya atmaktır. Ahmet Talat Onay, Batı kültüründe de var olan bu davranış şeklinin Türklere özgü olduğunu belirtmektedir (Onay, 1996: 332).

Yukarıda da ifade edildiği gibi deyim klasik Türk şiirinde farklı yapılarla karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıları örnekleriyle ayrı ayrı izah etmek yerinde olacaktır.

“Külahını göğe atmak” yapısı

Deyimin bu şeklinin “külahını göğe atmak” dışında “külahını göklere atmak”, “külahını gökyüzüne atmak”, “külahını âsumâna atmak” yapılarında kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan ilkinde gök çoğullanmış, ikincisinde “gök / gökyüzü” anlamı için “âsumân” kelimesi tercih edilmiştir.

Klasik Türk edebiyatında güneş ve ay gibi gök cisimlerinin külah olarak hayal edilmesi söz konusudur. Mesîhî’ye (ö. 1512’den sonra) ait aşağıdaki örnekte şair, gökyüzündeki güneşi sevinçten göğe attığı külahı olarak hayal etmiştir:

Ey Mesîhî gün degüldür âsumânda görinen

Şâdlıktan göge atduğum külâhumdur benim

Mesîhî (Mengi, 1995: 221)

Tacizâde Cafer Çelebi’nin (ö. 1515) “nergis” redifli kasidesinde teşhis ile nergisin sevinçten külah atması söz konusu edilmiştir. “*Nergis senin övgünde kendini redif yaptığımı işitip sevinerek külahını göklere atar.*” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir beyitte, nergisin sultanın övgüsünde redif olduğunu işitip sevinçten külahını göklere attığı anlatılmıştır:

İşidüp kendüyi medhünde redif itdigümi

Külehini sevinüp göklere atar nergis

Cafer Çelebi (Erünsal: 275)

Enverî’ye ait aşağıdaki örnekte sevgilinin göğe attığı külah şeb-külahtır. Bu, bilindiği gibi gece giyilen bir külah çeşididir. Bal rengi veya beyaz renkli olan bu külah yünden yapılır. Gökyüzündeki ay, sevgilinin göğe attığı şeb-külah olarak hayal edildiğine göre gece külahı renginin bu örnekte beyaz olduğu anlaşılmaktadır. Beyitte dikkat edilmesi gereken husus külahı göğe atma eyleminin gurur ile yapılmasıdır. Yani şair deyim “aşırı gururlanmak” anlamında kullanmıştır. Güzelliğiyle gururlanan sevgili gece külahını şevk ile gökyüzüne atmıştır, gökyüzünde görünen de ay değil sevgilinin attığı bu külahtır:

Meh degül atdı göge hüsnine magrûr oluban

Enverî şeb-külehin şevk ile cânân bu gice

Enverî (Kurnaz & Tatçı, 2001: 168)

Vechî'nin “(Ey sevgili! Ben kul senin eşiğine yüzümü sürebilseydim dünyaya sultan olmuş gibi sevinçten külahımı göklere atardım.” dediği aşağıdaki beytinde külahı göklere atmak isteyen şairin kendisidir. Sevgilinin eşiğine yüz sürmeyi sultanlık olarak düşünen şair, bunun sevinciyle külahını göğe atacağını söylemektedir:

Ben gedâ işigüne sürebileydüm yüzümi

‘Âleme şâh oluban göge atardum külehüm

Vechî (Atalay, 2017: 96)

Muhibbî (ö. 1566) “Eşiğinde eğer Muhibbî’ye kul(um) dese o an mutluluktan külahı(mı) göğe atardım.” dediği aşağıdaki beytinde sevgilinin kendisine kul demesi hâlinde mutluluktan külahını göğe atacağını söylemiştir:

Âsitânında Muhibbî’ye eger bende dise

*Şâdlıktan **atar** idüm **göge** ol dem **külehi***

Muhibbî (Yavuz & Yavuz, 2016: 1581)

Figânî’ye (ö. 1531/32) ait aşağıdaki beyitte şair, yanaklarını aya benzettiği sevgiliyi gördüğünde âhının sevinçten külahını göğe attığını belirtmiştir. Bu örnekte de “külahı göğe atmak” deyiminin aşırı sevinç göstergesi olduğu anlaşılmaktadır:

Burc-ı şeref üzre görüp ol ruhları mâhı

*Âhum sevinüp **gök yüzine atdı külâhı***

Figânî (Çaylı Cankurt, 2015: 81)

Klasik Türk şiirinde âşık sevgiliye canını vermek ister. Sevgilinin âşıktan başını veya canını istemesi âşığı çok mutlu eder. “Ey İshak! Sana müjde var, külahını gökyüzüne at! Çünkü sevgili, âşık bu yolda (benim yolumda) başını vermelidir, demiş.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir beyitte bu müjdeden kaynaklı sevincin karşılığı olarak külahın göğe atılması istenmiştir:

‘Âşık bu yolda başını virmek gerek demiş

*İshâk müjde var **külehün âsumâna at***

İshak Çelebi (Çavuşoğlu & Tanyeri, 1990: 123)

Necâtî Bey’in “Ey güneş (seni) sevgilinin yüzüne benzettilerse aşk ile hararetlenip külahını gökyüzüne at.” dediği aşağıdaki beyitte, güneşin sevgilinin yüzüne benzetilmekten dolayı sevincini külahını gökyüzüne atarak göstermesi istenmiştir. Bu beyitteki kullanımda da “aşırı sevinç göstermek” anlamının yanında “gururlanmak” anlamı sezilmektedir.

Benzetdilerse çihre-i dildâra ey güneş

*Şevk ile germ olup **külehün âsumâna at***

Necâtî (Tarlan, 1997: 165)

Münîrî'ye (ö. 1521?) ait aşağıdaki örnekte sevinçle külahın göğe atma anlamı söz konusudur. Şair, Sultan II. Bayezit'e sunduğu kasidesinde sultana kavuşma müjdesini sabah rüzgârından alan nergisin o sevinçle külahını göğe atacağını ifade etmiştir. Nergisin külahı yaprakları olmalıdır:

İrürdi peyk-i sabâ müjde-i visâlünü kim

Külâhını göge ol şevk ile atar nergis

Münîrî (Ersoy: 75)

“Külâhını arşa atmak” yapısı

Bu yapının külahını göğe atmak yapısıyla anlam açısından bir farkı yoktur. Şairler gösterilen sevince biraz mübalağa katmak için gök yerine arşı tercih etmiş olmalıdır.

Neşâtî'ye (ö. 1674) ait aşağıdaki beyitte deyim “külâhını arşa atmak” yapısıyla kullanılmıştır. Örnekte, alınan bir müjde üzerine sevincini göstermek üzere feleğin güneş külahını arşa atması istenmiştir:

Felek kasd eyleyüp bu müjde-i pür-zevkden atsin

Külâhın âfitâb-ı ‘âlem-ârâ ‘arş-ı a‘lâya

Neşâtî (Kaplan, 1996: 34)

Nefî'nin (ö. 1635) Nasuh Paşa (ö. 1614) methiyesinden alınan aşağıdaki beyitte, Nasuh Paşa'nın sadrazam oluşuyla feleklerin şevkle külahını göğe attığı anlatılmıştır. Külahın arşa atılması Nasuh Paşa'nın sadaretinden duyulan mutluluğun ifadesidir. Bu beyitte de gök cisimleri feleklerin külahı olarak hayal edilmiştir:

Felekler atdı külâhın bu şevk ile ‘arşa

Melekler etdi sipâsı zamîme-i evrâd

Nefî (Akkuş: 114)

“Külâhını göğe irgürmek” yapısı

Cem Sultan (ö. 1495), güneş ve ayın sevgilinin yüzüne benzetilmekten dolayı külahını göğe eritirdiğini (irgürmek) ifade etmiştir. Bilindiği gibi şairler sevgilinin yüzünü güneş ve aya benzetirler. Bu benzetmeden mutlu olan güneş ve ay da külahını göğe eritirerek mutluluğunu ifade etmiştir:

Benzedelden yüzüne mihr ü mehi

Göge irgürdi mihr ü meh külehi

Cem Sultan (Ersoylu, 1989: 215)

“Külâhı göğe değmek” yapısı

Deyimin “külâhı göklere (eflâke) değmek” şeklinde kullanıldığı aşağıdaki örnekte sevinçten “başı göklere ermek” anlamı söz konusudur. Bahâyî (ö. 1654), Sultan IV. Murat'ı övdüğü kasidesinde onu İran hükümdarı Dara ile mukayese etmiştir. Dara'nın, hükümdarın

meclisinde ayakkabıların dizildiği en alt yerde oturması hâlinde külahının mutluluktan göklere degeceğini anlatmıştır:

Sakf-ı eflâke degerdi külehi Dârâ'nun

Olsa bezminde eger cây-gehi saff-ı ni'âl

Şeyhülislâm Bahâyî (Uludağ, 1992: 16)

“Külahını göğe değdirmek” yapısı

Deyimin “külahını göğe değdirmek” şekli de çok mutlu olmak anlamında kullanılmıştır. Ahmet Paşa'nın Sultan II. Bayezit'i (ö. 1520) övdüğü kasidede sultanın kokusunu rüzgârdan duyan yasemin çiçeği mutluluktan külahını göğe değdirmiştir. Çiçeğin külahını göğe değdirmesi baş vermesi, doğal hâliyle büyümesi olmalıdır. Yasemin bilindiği gibi güzel kokulu çiçeklerdendir:

Tib-i hulkundan hikâyet eyledi gülşende bâd

Bu ferahdan göge degdürdi külâhın yâsemîn

Ahmed Paşa (Tarlan, 1966: 72)

Şeyhî'nin (ö. 1429'dan sonra) “*Şirine sultanın mektubu eriştiği için o ay (Şirin sevinçten) külahını göğe değdirdi.*” dediği aşağıdaki beyitte, Şirin'e sultanın mektubu ulaştığında ay olarak nitelenen Şirin'in sevinçten külahını göğe değdirdiği ifade edilmiştir. Deyimin bu örnekte de “aşırı sevinç göstermek” anlamında kullanıldığı görülmektedir:

Çü Şîrîn'e irişdi nâme-i şâh

Külâhını göge degdürdi ol mâh

Şeyhî (Eyüboğlu, 1975: II/328)

“Külahı feleğe erişmek” yapısı

Sârbân Ahmed'in (ö. 1545) sevgiliye “*Senin eşiğinin tozuna bir kez yüzümü sürseydim, külahım atlas feleğine erişirdi.*” dediği aşağıdaki beyitte deyim “külahı feleğe erişmek” yapısıyla kullanıldığı görülmektedir. Burada da mutluluktan külahın feleğe erişmesi söz konusudur ki âşğın sevgilinin eşiğine erişmesi onun için büyük bir mutluluk vesilesidir:

İşğün tozına bir kerre yüzüm sürse idüm

İrişürdi felek-i atlasa her dem külehüm

Sârbân Ahmed (Er, 2013: 258)

Külahını yere vurmak/çalmak:

“Külahını yere vurmak” ya da “külahını yere çalmak” şeklinde kullanılan deyim, deyim sözlüklerinde yer almamakla birlikte kaynaklarda aldığı kötü bir haber veya gördüğü bir hadise karşısında “aşırı üzüntü duymak” anlamıyla yer almıştır (Onay, 1996: 332). Deyimdeki “yer” kelimesinin “zemin” olarak da karşılandığı örnekler (külahını zemine çalmak) söz konusudur. Ayrıca deyim “destarını yere / zemine vurmak” şeklinde örneklerine de tesadüf edilmiştir.

Ahmed Paşa'ya ait aşağıdaki örnekte sevgilinin ay gibi parlak yüzünün aşkıyla sabah, yakasını yırtmakta; gökyüzü de külâhını yere vurmaktadır. “Mihr” kelimesinin hem güneş hem de aşk, sevgi anlamında kullanılması dikkat çekerken bu hayalde yere vurulan külâh ufukta doğmakta olan güneş olmalıdır:

Subh yırtar yakasın mâh-ı ruhun şevki ile

*Âsumân mihrün elinden **yire urur külehi***

Ahmed Paşa (Tarlan, 1966: 345)

Ahmed Paşa'nın “*Felekler senin gamundan yakasını yırtıp her sabah külâhını yere vurur.*” dediği beytinde de benzer bir hayal kurduğu görülür. Sevgilinin tasvirinden sonra şair, feleklerin sevgilinin gamıyla yaka yırttığını ve her sabah külâhını yer vurduğunu belirtmiştir. Bu örnekte de yere vurulan külâh, istiareli anlatımla aslında güneştir. Güneşin her sabah ufuktan doğuşunu şair böyle bir hayalle izah etmiştir:

Yırtup yakasın gamundan eflâk

*Her subh **yire urur külâhi***

Ahmed Paşa (Tarlan, 1966: 331)

Ahmed Paşa'ya ait bir başka örnekte yine gün doğumunda gökyüzünün durumunu anlatırken bu deyim baş vurulduğu görülür. Güneşin külâh olarak hayal edildiği örnekte ufuk çizgisinde oluşu “külâhını yere çalmak” deyimiyile karşılık bulmuş, gökyüzünün kızılığı “yaka yırtmak” deyimiyile ifade edilmiştir. Örnekte külâhın yere çalınması üzüntüyle yapılmıştır:

*Derd ile **yire çaldı külâhını** subh-gâh*

Çâk itdi gussadan yakasın âsumân dahi

Ahmed Paşa (Tarlan, 1966: 87)

Serâyî'ye ait aşağıdaki beyitte külâhını yere vuran laledir. Lalenin goncanın sevgilinin dudağına benzediğini gördüğünde külâhını yere vurması bir üzüntü ifadesidir. Beyitte ayrıca başına toprak koymak deyimini de kullanılmıştır. Nitekim bu deyim de büyük üzüntü duymak anlamındadır (Yılmaz, 2014: 174):

Gonce la 'l-i lebüne benzedügin lâle görüp

***Külehin yire uruban** başına hâk koyar*

Serâyî (Kolunsağ, 2016: 256)

Deyimin manzum metinlerin yanında mensur metinlerde de kullanıldığı bilinmektedir. *Nâimâ Tarihi*'nde anlatılan bir hadisede Sultan I. Ahmet'e (ö. 1617) şikâyetinde bulunan bir kimsenin “*Bilmem Allah'a kimden şikâyet edeyim.*” diyerek destarını çıkarıp yere vurduğu yazılıdır (Onay, 1996: 332).

Nâimâ Tarihi'ndeki örnekte de görüldüğü gibi “külâhını yere vurmak” deyimini bir başka başlık çeşidi olan destarla da “destarını yere vurmak” şeklinde kullanılmıştır. Sünbülzâde Vehbî'ye (ö. 1809) ait aşağıdaki beyitte feleğin cefası ile dünya başına dar olan şair destarını

zemine vurmasının sebepsiz olmadığını anlatmıştır. Buna göre şair başına gelenlerden duyduğu üzüntüyü başındaki destarı yere (zemine) vurarak göstermiştir:

Başma teng eylemişdi 'âlemi cevr-i felek

Ben de destârim zemîne vurdugum bî-câ mıdır

Sünbülzâde Vehbî (Yenikale: 193)

SONUÇ

Toplumda bir dönem kullanılan külah, makam ve mevki sembolü olmasının yanında insanların mensup olduğu tekkeye dair bilgiler vermektedir. İnsanların giydiği külahlardan onların mesleklerine veya intisap etikleri tekkeye dair sonuçlar çıkarmak mümkündür. Maddî kültürün önemli bir unsuru olan külahla ilgili dilimize pek çok kalıp yapı ve deyim yerleşmiştir. Bunlardan “külahını havaya atmak” deyiminin deyim sözlüklerinde “külahını havaya fırlatmak”, “külahını göğe atmak”, “külahını göğe fırlatmak” ve “fesini havaya atmak” şekillerinde de yer aldığı görülmüştür. Divan şiirinde ise bu deyim “külahını göğe atmak (külahını göklere atmak, külahını gökyüzüne atmak, külahını âsumâna atmak)”, “külahını arşa atmak”, “külahını göğe ırgürmek”, “külahı göğe değmek”, “külahını göğe değdirmek” ve “külahı feleğe erişmek” gibi şekillerde de kullanılmıştır. Deyimin kaynaklarda belirtilen çok sevinmek anlamının yanında kaynaklarda yer almayan aşırı gururlanmak anlamında da kullanıldığı görülmüştür. Bildiride üzerinde durulan bir diğer yapı “külahını yere vurmak” ya da “külahını yere çalmak” şeklinde kullanılan deyimdir. Deyimin “destarını zemine vurmak” şeklinde de kullanıldığı ve mensur metinlerde de örneklerinin olduğu tespit edilmiştir. Deyim sözlüklerinde yer almamakla birlikte kaynaklarda aldığı kötü bir haber veya gördüğü bir hadise karşısında “aşırı üzüntü duymak” anlamı verildiği görülmüştür. Divan şiirindeki örneklerde de şairlerin deyimini bu anlamda kullandıkları vurgulanmıştır. Bu deyimlerle divan şairlerinin sosyal hayatın içinde oluşları, maddî kültüre dair öğeleri şiirlerinde sıklıkla kullandıkları ve bu kültür öğelerine ait deyimlere şiirlerinde yer verdikleri görülmüştür.

KAYNAKÇA

Akkuş, M. *Nefî Dîvânı*. Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>. Son Erişim 9 Şubat 2023.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. I-II, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Atalay, V. (2010). *Vechî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Avşar, Z. *Revânî Dîvânı*. Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143,revani-divanipdf.pdf?0>. Son Erişim 3 Haziran Aralık 2023.

Burmaoğlu, H. B. (1983). *Lâmi 'î Çelebi Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nun Tenkidli Metni)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Çavuşoğlu, M. & Tanyeri, M. A. (1990). *Üsküblü İshâk Çelebi Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

- Çaylı Cankurt, G. (2015). *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Er, Ş. (2013). *Hayrabolulu Melâmî Şeyhi Ahmed-i Sârbân Efendi Külliyyâtı [Dîvân-ı Mektûbâtı] ve Vizeli Şeyh Alâ'eddîn Âlî Efendi'nin Şiirleri*, İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları.
- Ersoy, E. *Münîrî Dîvânı*. Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56095,muniri-divanipdf.pdf?0>. Son Erişim 23 Mayıs 2023.
- Ersoylu, İ. H. (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erünsal, İ. E. *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı*, Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0>. Son Erişim 22 Mayıs 2023.
- Eyüboğlu, E. K. (1975). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler II, Deyimler-(Tâbirler)*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Gıynaş, K. A. *Pervâne Bey Mecmuası*, Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0>. Son Erişim 11 Nisan 2022.
- Kaplan, M. (1996). *Neşâtî Divanı*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Kaya, H. (2023). Klasik Türk Şiirinde Külâh Etmek ve Külâh Kapmak Deyimleri Üzerine. 4. Uluslararası Antalya Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi Çalışmalar Kongresi, 549-564.
- Kazan N., Şevkiye. *Celîlî Husrev ü Şîrîn*. Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64195,celili---husrev-u-sirinpdf.pdf?0>. Son Erişim 5 Mart Aralık 2023.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kolunsağ, İ. (2016). *Serâyî Dîvânı (Notlandırılmış Metin-İnceleme)*, Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Kulat, Ö. (2010). *Gülşeni Saruhani Divanı ve Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi.
- Kurnaz, C. & Tıncı, M. (2001). *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mengi, M. (1995). *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Haz.: Cemal Kurnaz, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öztoprak, N. (2000). Divan Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 3, 155-168.
- Öztoprak, N. (2010). Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, 103-154.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I-III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. vd. (1998). *Türkçe Sözlük*. I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. I-II, Ankara: Yargı Yayınları, Ankara.
- Püsküllüoğlu, A. (2006). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

- Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*. I-II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. II, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Tanyeri, M. A. (1999). *Divan Şiirinde Deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1966). *Ahmed Paşa Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1997). *Necâti Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uludağ, E. (1992). *Şeyhülislâm Bahayi Divânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Yavuz, K. & Yavuz, O. (2016). *Muhibbî Dîvânı Bütün Şiirleri*. I-II, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yenikale, A. *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*. Erişim Adresi <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>. Son Erişim 17 Nisan 2023.
- Yılmaz, O. (2014). Toprak Başa, Baş Toprağa Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiirine Yansımaları. *Milli Folklor Dergisi*, 101, 171-181.
- Yücel, Ü. (1999). *Türk Okçuluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

INTERNATIONAL ANTALYA

SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATIVE STUDIES CONGRESS-VI

15.12.2023

REF: Akademik Teşvik

İlgili makama;

6. Uluslararası Antalya Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi Çalışmalar Kongresi, 2-4 Aralık 2023 tarihleri arasında Antalya'da 22 farklı ülkenin (Türkiye 99 bildiri- Diğer ülkeler 122 bildiri) akademisyen/araştırmacılarının katılımıyla gerçekleşmiştir

Kongre 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarından fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz edilir,

Saygılarımla

Mustafa Latif EMEK
On behalf of Organizing Board